

KULTUR

Antroposofins förlorade paradiset

Byggnader står tomma och verksamheter har lagts ner. Och efter den uppmärksammade kritiken mot Solviksskolan skälver Ytterjärna i sina grundvalar.

Reportage | sid 6

■ **Clemens Poellinger:**
Pappa visade skolfoton där han kryssat över de döda.
Kulturkrönika | sid 2

■ Vardagliga detaljer får biografien om **Gunnel Vallquist** att gnistra.
Recension | sid 24

■ **Bibi Rödö:**
Vi kan inte låtsas att livet är en räkmacka.
Intervju | sid 13

Dokumentären om Solvik lämnar ett Järna i kris

Guldåldern över Antroposofiska Ytterjärna har försvagats. Sjukhuset är stängt, verksamheter har lagts ner. Filmaren Jasper Lake har rört upp starka känslor i orten som en gång var antroposofins stolta centrum. Nyckelpersoner talar om att det som nu sker är "antroposofins metoo".

Text: [Elisabet Andersson](#) Foto: [Magnus Hjalmarson Neideman](#)

■ Fakta | Antroposofi

■ **Antroposofier** brukar definiera antroposofin som en livs- och världsåskådning. Men enligt religionsvetare uppfyller antroposofin flera kriterier för att definieras som en religion.

■ **Grundaren** Rudolf Steiner ville avlägsna motsättningen mellan naturvetenskap och tron på en andlig verklighet. Han menade att det finns en andlig värld som är lika verklig som den fysiska.

■ **Rudolf Steiner** talade bland annat om reinkarnation och karma. Steiner menade att människans inre väsen är en oförstörbar kärna, som utvecklas genom många liv på jorden. Steiner knöt bland annat an till den kristna mysterietraditionen.

■ **Det antroposofiska** tänkandet har påverkat många områden, som arkitektur, vård, pedagogik och odling.

■ **Antroposofiska** sällskapet i Sverige har cirka 1300 medlemmar. SvD

På ytan är allt sig likt. Kulturhuset tronar majestätiskt på slätten, en moderbyggnad med svällande former som omges av färggranna hus. Det blåser från havet. Husen står som en ovanlig familj bland fruktträd och rosenplanteringar. Ett vindspel klingar sprött innanför dörren på Kulturhuset.

Det har ofta stormat kring antroposoferna i Sverige. Senast har det handlat om den antroposofiskt inspirerade pedagogiken, efter SVT:s serie "De utvalda barnen". För några år sedan gällde det den medicinska verksamheten.

Ytterjärna är antroposofins hjärta i Norden. Detta är rörelsens huvudort, med särpräglade hus i en park invid Östersjön.

Men kanske är det också antroposofins förlorade paradiset, med tomma byggnader och nedlagda verksamheter. I det så kallade Steinerområdet är guldåldern över.

–Ofattbart, säger läkaren Ursula Flatters som går genom Vidarklinikens ödsliga korridorer.

Sjukhusets port har ett mjukt format trähandtag. Korridorens väggar är laserade i milda färger. Hit har det kommit utbrända, svårt sjuka och döende patienter från hela landet.

Men 2019 gick sjukhuset i konkurs; Region Stockholm valde att inte förnya sitt avtal med sjukhuset. Vårdcentralen Vidar drogs med i fallet. Ursula Flatters, som bland annat varit verksamhetschef här, förstår fortfarande inte riktigt hur det kunde hända, trots kritik mot att vården innehöll inslag som inte var evidensbaserade.

”Det är en rörelse som upplever sig som fragil och därför måste skyddas.”

–Det är riktigt att alla läkemedel inte var evidensbaserade. Men eftersom det inte fanns någon skaderisk blev det rätt mycket teater av den debatten. Ingen har betvivlat att vi har haft god omvårdnad. Även våra värsta kritiker tyckte det, och ville dö här, säger hon med ett litet leende.

Det rosa sjukhuset kom till när Ytterjärna stod på topp. Här fanns utbildningar för dem som ville göra eurytmi i ottan och diskutera Steiner på kvällarna. Här fanns mödravårdcentral och palliativ vård.

Vidarkliniken invigdes 1985. Ursula Flatters, tidigare verksamhetschef på Vidarkliniken, står i ett patientrum på det nu tomma sjukhuset.

Det kom studiebesök från hela världen. Det bubbade av energi som i en nymatad surdeg.

Nu står luftiga eurytmisalar övergivna. Det antroposofiska Järna har försvagats. Rudolf Steiner-seminariet, med alla sina utbildningar, finns inte längre. Medelåldern i Antroposofiska sällskapet är hög. Butiken Robyge var nära nedläggning häromåret.

De kraftfulla personer som byggde upp antroposofernas Järna, pionjärerna som var fenomenala på att få saker att hända, har inte fått några självklara efterföljare.

Ursula Flatters tar med oss genom Vidarklinikens svängda korridorer. Vi går på marmor- och trägolv, förbi tomma torkställningar för yllefiltar. Kliniken använde aldrig plast i sängarna, här kunde patienterna få rytmisk massage i stället för sömntabletter.

Ursula Flatters öppnar dörren till rum med djupa fönsternischer och lågt sittande fönster. Det var viktigt att den sjuke fick utsikt mot ängar och hagar även från sängen. Men fönstren fick inte vara för stora, betonar Ursula Flatters.

–Rummet ska kännas som ett hölje, säger hon.

Ordet hölje verkar vara ett vanligt ord på antroposofsvenska, oavsett om man talar om arkitektur eller pedagogik. Jag har hört Waldorfpedagoger prata om att skapa ett stöttande hölje runt det lilla barnet. Färgsättningen, som bygger på Goethes färglära, känner jag också väl igen.

Kritiker menar att antroposoferna med sina milda färger döljer ett otäckt och förvirrat idégods bakom en snäll yta.

→ SvD.se

”Går emot barns rättigheter”

Waldorf-rektorn om "De utvalda barnen". SvD.se/GaoVa9

Waldorf-rektorn: Experiment går emot barns rättigheter

Själv är jag en antagligen ganska vanlig och tidstypisk Waldorfförälder, som inte känner någon dragning till Steiners skrifter med titlar som "Andlig skolning" och "En ockult fysiologi".

Trots att jag har haft barn i Waldorfvärlden i sammanlagt 15 år har jag aldrig läst Steiner. Det är en oansvarig hållning, enligt kritiker, som menar att intet ont anande föräldrar därmed kan utsätta sina barn för antroposofisk indoktrinering.

Efter SVT-dokumentären "De utvalda barnen" ska jag försöka att bättre förstå antroposofin genom det som har varit dess dynamiska, nordiska centralort. Det är inte helt lätt – inte heller för SvD-fotografen Magnus Hjalmarson Neideman, uppvuxen som Waldorfunge i Järna. Det är inte heller enkelt att bena ut kopplingen mellan Steiner och antroposofiskt inspirerade verksamheter.

Vi tittar in i en tom sal för måleri, det enda rummet med helt vita väggar.

Konstnärliga terapier var en viktig del av Vidarkliniken. Människor behöver inte bara vård, utan också möjlighet att bearbeta och uttrycka sina upplevelser, förklarar Ursula Flatters.

Ursula Flatters kom till Järna i 20-årsåldern, och hon har behållit lite av sin tyska brytning. Hon suckar lätt när hon ska beskriva hur det känns att gå omkring i den tomma sjukhusbyggnaden.

– Det känns svårt, såklart. Men jag är tacksam över att jag har fått vara med om det här.

Visst finns det andra antroposofiska kliniker och vårdinrättningar, inte minst i den tyskspråkiga världen. Men sjukhuset i Järna var speciellt.

– Det här var det vackraste, säger Ursula Flatters med stolthet i rösten. Hon pratar om sjukhuset som en pärla. Men Sverige är, menar hon, ett trångsynt land när det gäller kulturell och medicinsk pluralism.

Visserligen fick Vidarkliniken länge positiv uppmärksamhet. Rubrikerna handlade om vårdande möten och valfrihet för patienter. Men under klinikens sista år förändrades mediebevakningen och debatten.

Järna blev synonymt med familjer som inte ville vaccinera sina barn mot barnsjukdomar. Regeringen beslutade att slopa dispensen för antroposofiska läkemedel.

Den mediala smekmånaden var över. I det antroposofiska Järna upplevde många ett hot i ökad aktivitet från "voffarna", det vill säga föreningen Vetenskap och folkbildning, och organisationen Humanisterna.

När Rudolf Steiner-seminariet lades ned, och utbildningen av Waldorfpedagoger flyttade till Stockholm, förlorade Järna dessutom sin ställning som kraftcentrum inom Waldorfföreelsen. Studentboenden tömdes.

Det har gått en dryg månad sedan "De utvalda barnen" började sändas. I Järna har många upplevt dokumentären som ännu en attack utifrån.

Filmaren Jasper Lake tycker inte att den antroposofiska världen är särskilt bra på att öppna sig för kritik och synpunkter utifrån.

– Det är en rörelse som upplever sig som fragil och därför måste skyddas. Man tycker att man är något helt fantastiskt på spåren, och man tror sig se mörka krafter som hotar detta. Man är väl rädd att det som hände Vidarkliniken ska hända igen.

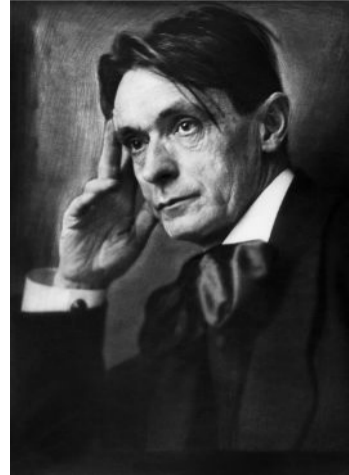
Ännu vet ingen vad serien kommer att innebära för den antroposofiska rörelsen; kommer den att sluta sig ännu mer? I Facebookgruppen, som ligger till grund för serien, svallar känslorna.

"Decline". Den USA-födda religionsvetaren Karen Swartz, som doktorerar på den antroposofiska rörelsen i Sverige, använder begreppet nedgång när hon ska beskriva hur svensk antroposofi har utvecklats de senaste åren. De pionjärer som var med och byggde upp Ytterjärna skulle knappast känna igen sig i dag, menar hon. I intervjuer med svenska antroposofier har hon ofta mött inställningen "det var bättre förr".

Men det är inte en entydig nedgång, tillägger hon. Och samtidigt som det antroposofiska Järna försvagats har mycket av det som antroposoferna står för blivit vardagsmat; de är inte ensamma om att intressera sig för ekologisk odling, biodynamiskt vin, träarkitektur och kretsloppstänk.

– Antroposoferna hade från början något unikt. Men andra har börjat göra ungefär samma saker, säger hon.

Antroposofin utvecklades av den österrikiske filosofen och Goetheforskaren Rudolf Steiner för mer än 100 år sedan. Rörelsen har rötter i det intresse för nyandlighet som blomnade upp vid förra sekelskiftet. Precis som Goethe ville Steiner förena konst och vetenskap. Men han var en mångsysslare som höll otaliga föredrag i många frågor. De som

Rudolf Steiner, antroposofins skapare. Foto: Grange/TT.

En före detta sköterska på sjukhuset i Järna flyttar en sjukhusäng. Hon kommer hit en gång i veckan för att se till huset.

Dag Klingborg vid butiken Robygge, som var nära nedläggning häromåret.

ogillar Steiner brukar kallar honom rasist; han talade bland annat om folksjälar. De som menar att han var framsynt betonar att han tidigt varnade för nazismen, och att han på 1920-talet föreläste för bönder om giftfritt, kretsloppsbaserat jordbruk.

De första antroposoferna slog sig ned i Järna redan på 1930- och 40-talen. Flera av dem kom från Tyskland och Centraleuropa. Efterhand byggde de upp en egen värld här.

Det började med hem för funktionshindrade och fortsatte med biodynamisk odling, bageri, kulturverksamheter, bank och skolor. Här föddes lösningar som ofta gick på tvärs mot det rationella Stordriftssverige, här uppstod en kultur som väckte både förundran och fördömanden.

Det hela fick en mäktig fysisk form i klungan av hus i Ytterjärna, som började byggas på 1970-talet och som fick många i miljonprogrammets Sverige att tappa hakan.

Det finns flera skäl till att Järna utvecklades till den nordiska antroposofins centralort. Karen Swartz menar att det till stor del handlade om rätt personer på rätt plats i rätt tid – det var en tid av alternativrörelser och miljömedvetande. Här fanns kraftfulla ledargestalter, som konstnären Arne Klingborg och finansmannen Åke Kumlander som fick Vidarstiftelsens tillgångar att växa.

– Jag tror att det alltid varit svårt med pengar. Men då fanns det de som var duktiga på att få in pengar, säger Karen Swartz.

Järna blev en plats där bokstavstroende antroposofi gifte sig med nya livsstilar, människor som längtade efter något annat, friare och mer naturnära sökte sig hit.

”Man blir mindre unik när alla går runt med ekologiska kläder och gör kombucha.”

Storhetstiden pågick in på 1990-talet. Antroposoferna – eller yllefolket som de också kallades – var både konstiga och intressanta. Men i dag har mycket av det "antisarna" står för omfamnat av övriga samhället.

– Det är lite mer mainstream nu. Man blir mindre unik när alla går runt med ekologiska kläder och gör kombucha, säger Dag Klingborg som sitter med en kopp kaffe vid den öppna spisen i Kulturhusets kafé. Ett stenkast härifrån ligger butiken Robygge som han räddade från nedläggning häromåret.

Visst har han märkt av den ökande konkurrensen. Förr åkte folk långväga för att handla i Järna. Men nu finns Weledas krämer och annat som förknippas med antroposofier i var och varannan butik. Alltså gäller det att utveckla nya produkter, förklarar Dag Klingborg. Han visar en grönmålad trädgårdsgrupp i furu, designad av Rosendals legendariske trädgårdsmästare Lars Krantz, som butiken just börjat sälja.

Dag Klingborg är tredje generationens antroposof, barnbarn till konstnären Arne Klingborg som skapat takmålningar och formgett fönster i Kulturhuset. Under några år lämnade Dag Klingborg Järna för att jobba i bankvärlden i Stockholm. Men han återvände till Järna och engagerade sig i ideell omsorgsverksamhet och Ekobanken.

Han minns när det var fart och fläkt i Ytterjärna.

– Men min morfars generation och 40-talisterna var kanske inte så bra mentorer, säger Dag Klingborg fundersamt när han ska förklara utvecklingen. Han tillägger att 2000-talet kommit med ett samhällsklimat som han beskriver som hårdare.

–Den materialistiska, kapitalistiska normen har ju förstärkts. Vilket gör att alternativa sätt att se på saker får det svårare.

Vi går in i Robygge, som ligger i ett blått hus. Här inne finns en välbekant doft. Alla som satt sin fot på en Waldorfförskola känner igen den; kanske kommer doften från bivax och tyska ekologiska rengöringsmedel. Butiken har en hel hylla med litteratur av Rudolf Steiner. Men det är örttorken, en trebent träställning för torkning av blommor och blad, som är storsäljaren.

I Antroposofiska sällskapets lokaler träffar vi styrelseordförande Sussie Hansen och styrelseledamoten Richard Farman. I burspråket står en modell av Goetheanum, en monumental, jugendinspirerad scenbyggnad i Dornach formgiven av Steiner.

–Antroposofin är en livsåskådning som syftar till mänsklig utveckling. Men det är otroligt individuellt vad man har för relation till antroposofin, säger Richard Farman och tillägger att han, som hittade till Steiner via filosofin och intresset för tysk idealism och fenomenologi, är ointresserad av att tro.

Sussie Hansen säger att hon tror på reinkarnation. Tanken på reinkarnation ger henne kraft och inspiration i vardagen.

Kommer antroposofin att finnas kvar om 20 år?

–Absolut. Idag kan vi också tala om andlighet på ett sätt som vi inte kunde för 20 år sedan. Du kan öppna tidningen Amelia och läsa om andlighet.

Ett av de stora samtalsämnena i trakten är bostadsbristen.

Även om den renlärliga antroposofin har tappat dragningskraft så är det många som vill bo här. Järna har utvecklats till ett livsstilskluster för dem som vill leva lite mer hållbart, men också till en plats för dem som vill leva det goda livet. Här startas nya verksamheter som kanske inte är biodynamiska eller strikt antroposofiska, men som i någon mening bygger vidare på traktens arv.

”Jag har sett den entusiasmen, men jag har också sett att den ledde till viss slutenhet och självgodhet.”

–Järna är ett nav av entreprenörer, säger Sussie Hansen och konstaterar att det just nu handlar mycket om trädgård och matförädlning.

–Det som är häftigt är att här kan man bo på landet och ändå få kulturverksamheter och fantastiska kaféer och restauranger, fortsätter Richard Farman.

Järna är också ett starkt miljöpartistiskt fäste i Södertälje kommun. När kulturminister Amanda Lind (MP) och hennes man, konstnären Björn Ola Lind, flyttade ned från Härnösand valde de att bosätta sig i Järna.

Jag frågar Amanda Lind vad det är som är så speciellt med Järna. Men hon svarar fåordigt.

–Det finns mycket ekologisk odling. Och Järna är en liten ort med rikt kulturutbud, säger hon.

”Solvik” står det på en gul skylt längs Utflyktsvägen. SVT-dokumentären ”De utvalda barnen” handlar om hur lärare på 1980-talet byggde upp Solviksskolan, där de utsatte barn för mobbing och faror och rättfärdigade detta med att de tog Steiner på allvar.

Vi åker förbi. Vi hamnar i stället hos Örjan Liebendörfer, en av traktens många miljöpartister. Han har jobbat som lärare och rektor på flera Waldorfskolor, och dessutom hunnit med en sväng i det antroposofiska näringslivet som marknadschef på Weleda.

Han menar att SVT-dokumentären kan öppna för antroposofins och Waldorffrörelsens metoo.

Det ösregnar när vi kommer fram till Solberga by, där Örjan Liebendörfer basar över Waldorfsärskolan som omges av elevhem. Ett barn skuttar fram med ett Hello Kitty-paraply. Örjan Liebendörfer verkar tycka att det finns en del som är uppfriskande med SVT-dokumentären, som väckt blandade reaktioner i Järna och sänt chockvågor genom Waldorfsverige.

Örjan Liebendörfer minns storhetstiden i det antroposofiska Järna, när det fanns ett stort intresse för Steiners skrifter och eurytmisalarna fylldes av virvlande siden-sjalar.

Filmskaparen Jasper Lake har rört upp känslor i Järna med dokumentären ”De utvalda barnen”. Foto: SVT

Örjan Liebendörfer, känt namn i Waldorfsverige, visar en ny skolbyggnad i Järna.

–Det var en väldigt kreativ post-68-miljö. Man åt vegetariskt och man studerade antroposofi. Jag har sett den entusiasmen, men jag har också sett att den ledde till viss slutenhet och självgodhet.

Liebendörfer är uppvuxen i rörelsen; pappa Walter var ansvarig för lärarutbildningen på Rudolf Steiner-seminariet, mamma Ingrid var med och startade landets första Waldorfförskola. Hans fru är lärare på Örjan-

Daniel Björklund Jonsson, verksamhetschef på Skillebyholms trädgårdsutbildningar, odlar enligt biodynamiska metoder.

skolan i Ytterjärna – den som vissa antroposofier kallat ”klokskolan” till skillnad från ”tokskolan” Solvik.

Själv har han alltid varit kritisk till Solviksskolan, säger han. Men han larmade inte myndigheterna, och blev på så sätt del av en tystnadskultur. Och även om Solviksskolan inte var en Waldorfskola – den stod länge utanför Waldorffederationen – hörde han hur vissa i det antroposofiska Sverige talade om den med fascination i rösten.

För Örjan Liebendörfer har det varit smärtsamt att se ”De utvalda barnen”, där tidigare elever berättar om pennalism och undermålig utbildning. Han upplever inte tv-serien som ett angrepp på Waldorffrörelsen, men säger att det likväl finns anledning till bred självreflektion.

Serien väcker frågor om hur Waldorfskolor förhåller sig till Steiners idéer och om hur rörelsen hanterat kritik genom åren. Efter dokumentären har elever från flera Waldorfskolor vittnat om missförhållanden, föräldrar har berättat att det varit svårt att komma med kritiska synpunkter.

All idéburen verksamhet riskerar att halka ned i ideologiska skyttegravar. De som vill erbjuda alternativ till normen riskerar att drabbas av dogmatism och hallelujastämning.

–Det här självgoda navelskådandet har funnits, men jag tycker det är på väg bort, säger Örjan Liebendörfer och konstaterar att Waldorfskolan inte längre kan odla sin särart på samma sätt. Sedan 2011 måste även Waldorffpedagoger följa vanlig läroplan. Skolorna måste dessutom ha rektorer.

Waldorfskolorna hade länge ett undantag från kravet på att ha en rektor. Det blev en platt men också diffus organisation. När skollagen ändrades 2010, och undantaget försvann, var vissa i Waldorfvärlden upprörda. Steiner hade ju lagt stor vikt vid att skolan skulle styras av ett lärarkollegium.

–Det fanns de som tyckte att det var förskräckligt med kravet på rektorer. Men det Waldorffrörelsen upplevde som en chock har varit bra, säger Örjan Liebendörfer och konstaterar att en rektor bland annat fungerar som Myndighetssveriges förlängda arm.

Vi tittar in i några klassrum. Här finns de förväntade inslagen: svarta tavlor, årstidsbord och mycket naturmaterial, men också plastleksaker. Många barn här får ADHD-medicin av sin läkare, vilket inte var en självklarhet för 20 år sedan. Eurytmisalen har utrustats med en bioanläggning.

–Vi har världens ljudanläggning, säger Örjan Liebendörfer nöjt och visar en ny skolbyggnad som är under uppförande i skogsbyrnet. Bakom de aprikosfärgade fasaderna ska det finnas klassrum där en smartboard är lika självklar som den svarta tavlan.

Det antroposofiska Järna förändras. Saltå kvarn har inte längre enbart biodynamiskt mjöl i sina påsar. Vd Jonas Regné häller upp bubblande frukttryck på utekaféet vid Moraån.

För några år sedan var den här trakten helt okänd för honom. Han, som bland annat har en bakgrund inom Axfod, var först ointresserad när en rekryteringsfirma kontaktade honom angående ett vd-jobb i Järna. Han googlade ”antroposofi” och tyckte det verkade mystiskt.

Men nu sitter han här och pratar om kretsloppsjordbruk, hängivna bönder, icke vinstdrivande verksamheter och sinnliga kvaliteter.

–Det är så vackert här, med byggnaderna och växtligheten.

Samtidigt kämpar han fortfarande för att

Sussie Hansen, ordförande i Antroposofiska sällskapet, visar den speciella miljö som byggts upp i Järna.

– Ni känner ju själva på smaken. Den är ju dunder, säger han och tuggar uppmärksamt.

Rudolf Steiner lade grunden till biodynamiken, en tidig form av ekologisk odling. Daniel Björklund Jonsson är medlem i Antroposofiska sällskapet och biodynamisk odlare. En klassisk antroposof, med andra ord.

– Utifrån betraktat är jag ju det. Men det känns jättemossigt att kalla sig antroposof. Det är ungefär som att säga att jag är frisksportare, säger han skrattande och tillägger att han inte är särskilt road av att dyka ner i Steiners texter, skrivna i en tysk-europeisk kontext för drygt 100 år sedan.

– Visst kan man läsa och diskutera Steiner. Men det är inte där det händer, säger han och förklarar att det är den praktiska tillämpningen som är det intressanta för honom.

”Man får alltid vara beredd på att det händer något på Flashback.”

Han rör runt i en varm kompost. Självklart har han tillsatt de biodynamiska kompostpreparaten, som kogödsel preparerat i kohorn och maskrosblommor i bukhinna från ko.

– Oh my god, tänkte jag först när jag började med det här. Sedan ser man ju hur bra det blir. Men det är jättesvårt att veta vad varje enskilt preparat gör.

Sedan några år är Daniel Björklund Jonsson verksamhetschef på Skillebyholms trädgårdsutbildningar, och i den rollen inblandad i forskningsprojekt och samarbeten med Södertälje kommun. Idag talar alla hållbarhet. Daniel Björklund Jonsson tycker att vi- och-dom-tänkandet försvunnit och att gamla roller inte längre gäller.

– Vi kan mötas i viktiga samhällsfrågor. Nu är det tjänstemännen på Södertälje som kan låta som miljöaktivister.

Intresset för ”De utvalda barnen” har varit enormt.

Filmskaparen Jasper Lake säger att många i Järna har varit upprörda och ansett att den är onyanserad.

Andra har varit förbannade över att de som ska ha begått de värsta övergreppen på Solviksskolan kommer undan i serien.

– Det stämmer att de som var de värsta tackade nej till att medverka i serien, och då var det av utgivarskäl inte så mycket vi kunde göra.

I Facebookgruppen för tidigare Solvikselever, som ligger till grund för serien, kokar det av känslor. Det är stridigheter och påhopp. Vissa är lättade och glada över Jasper Lakes insats, andra är missnöjda med det färdiga resultatet.

Gruppen var länge en ventil för människor som kunnat berätta om sin utsatthet.

– Människor som känt sig ensamma om sina upplevelser hittade en gemenskap i gruppen, säger Jasper Lake.

Men precis som i samband med metoo har det också blivit konflikter och besvikelser.

Från Waldorfsverige har han mött olika reaktioner. Det finns de, som i likhet med Örjan Liebendorfer, är tacksamma för att dokumentären gjorts. Andra har slagit den ifrån sig och sagt att Solviksskolan under

förstå hur Saltå kvarn hänger ihop med allt som hänt i Järna sedan 1930-talet. Det som kallas den antroposofiska rörelsen består av många olika individer, stiftelser, organisationer och företag.

– Vi är bara ett litet rotskott, säger han och visar upp en fullklottrad mindmap där han har försökt reda ut hur saker hänger ihop.

Saltå kvarns verksamhet började med att Hans Glaser, som flytt judeförföljelser i Nazityskland, startade ett vårdhem i Järna. Pojkar från vårdhemmet bakade bröd med biodynamiskt mjöl från traktens antroposofiska bönder.

Idag är Saltå kvarn ett av Sveriges mest kända varumärken.

Prins Charles, som har ett stort intresse för biodynamisk odling, har varit här på besök. Men det biodynamiska jordbruket, med kretsloppstänk och speciella preparat, beskylls ofta för hokusfokus.

Det är inte okomplicerat för ett företag att förknippas med Järna och allt som utspelat sig här.

– Det är både positivt och negativt. Vi lägger några timmar i veckan på att hantera de nidsbilder som finns. Man får alltid vara beredd på att det händer något på Flashback. Saker klistras på oss. Men här i företaget har vi en större andel som tagit coronavaccin än i samhället i stort, säger vd Jonas Regné.

Saltå kvarns resa från renodlat biodynamiskt företag, med den lilla Demeterstämplén på alla produkter, har inte heller varit okomplicerad i Järna.

– Det var ju en del av områdets DNA att odla biodynamiskt, det var en stor identitetsgrej.

På Skillebyholm rufsar Daniel Björklund Jonsson till en timjanplanta i örtagården. Han nyper av några blad.

Saltå kvarn var först i landet med ekologiska produkter, men då kallades det "alternativ odling". Nu är Jonas Regnérd vd på företaget.

ledaren Per Ahlbom minsann inte var en riktig Waldorfskola.

Vissa menar att serien på ett orättvist sätt svärtar ner antroposofier. Det är lika fel att sätta likhetstecken mellan Solvik och antroposofin som det vore att sätta likhetstecken mellan Knutby och kristendomen, tycker de.

”Man måste städa lite i Waldorfrörelsen, och ta bort det knasigaste.”

Jasper Lake minns det Järna han växte upp i som ett mecka för alternativare, och antroposofin som en betydligt mer levande rörelse.

–Men många av de tankarna som fanns i Järna genomsyrar ju hela samhället idag, konstaterar han.

Har då antroposofin och Waldorfrörelsen något existensberättigande idag?

–Det tycker jag verkligen. Men man måste städa lite i Waldorfrörelsen, och ta bort det knasigaste, säger Jasper Lake som menar att det finns inslag i Waldorfskolan som måste bort om den ska kallas en icke-konfessionell skola.

Under hösten kommer Skolinspektionen att göra en övergripande granskning av svenska Waldorfskolor.

Själv har jag anat kristen mystik i Waldorfvärlden. Barnen har hört sagor om att de en gång var änglar innan de kom ned till jorden.

Enligt Jasper Lake finns Steiners temperamentslära, det vill säga uppfattningen att människor kan delas in utifrån fyra olika temperament, kvar på vissa Waldorfskolor.

Antroposofin är en på många sätt motstridig lära. Waldorfrörelsens kopplingar till Steiner är komplicerade. Antroposofiska sällskapet i Sverige är en liten förening, men samtidigt så finns antroposofiskt inspirerade verksamheter och produkter överallt.

Religionsvetaren Karen Swartz beskriver det som att Steiners inflytande är synligt runt omkring i vårt samhälle, samtidigt som det på ett paradoxalt sett är nästan osynligt. Det

är dessutom något som det i stor utsträckning saknas forskning om.

Området är "messy", säger hon. Den internationella antroposofiska rörelsen präglas av otydlighet; rörelsen lägger stor vikt vid att alla ska kunna ha sin egen, personliga relation till antroposofin. Det antroposofiska Sverige har inget arkiv. Det är svårt att få överblick över alla antroposofiskt inspirerade verksamheter; ofta handlar det om icke vinstdrivande verksamheter som bedrivs i stiftelseform, vilket försvårar insyn.

–Det finns enklare saker att forska om, säger Karen Swartz och konstaterar att hon ibland upplevt en ovilja bland antroposofier att tala med forskare.

–Det är väl en försvarsmekanism. Den yttre världen har upplevts som något fientligt, jag tror att det sitter kvar lite grann.

Karen Swartz, som har en svensk lärarexamen, har jobbat i både kommunal skola och Waldorfskola. Det gör att hon kan prata en

■ Fakta | Järna

■ **Järna ligger** i Södertälje kommun. Antroposofier började slå sig ner här på 1930-talet.

■ **Järna har** runt 10 000 invånare. Det som brukar kallas det antroposofiska Järna ligger utanför tätorten Järna. Ekologiskt jordbruk och ekologisk livsmedelsproduktion präglar trakten. Antroposofiskt inspirerade vårdboenden är också stora arbetsgivare.

■ **Trakten är** ett av Miljöpartiets starkaste fästern. I senaste kommunalvalet fick MP 25 procent av rösterna i valdistriktet Järna landsbygd. SvD

Kulturhuset ligger som en moderbyggnad i det antroposofiska Ytterjärna. Rudolf Steinerseminariet har bytt namn till Kulturcentrum Järna.

del "antroposofiska" och få tillgång till en värld som hon på många sätt uppfattar som slutna.

Nu hoppas hon att dokumentären om Solvik ska leda till att rörelsen öppnas upp, men också till att fler forskare vill studera en subkultur som satt så många avtryck i Sverige.

Solviksdokumentären visar att många är nyfikna på antroposofernas värld. Visst kan intresset till viss del handla om att människor vill förfasa sig över "flummiga typer" och en alternativ verksamhet som ballar ur. Men Jasper Lake tror att det handlar om något mer.

–Jag vill tro att det inte bara handlar om voyeurism och möjligheten att kika in i en mörk värld. Det finns en sådan längtan efter mycket av det Waldorfpedagogiken står för, med alla sina goda intentioner. Att det samtidigt har funnits en extremt mörk sida blir såklart intressant.

Han beskriver Järna som en plats full av människor som vill skapa något ljus, fint och vackert. Men när resultatet blir något annat finns det en risk att man inte vill se det mörka, och lägger locket på. På Solviksskolan fick detta förödande konsekvenser.

Med "De utvalda barnen" har antroposofernas kritiker fått vatten på sin kvarn. Men Jasper Lake säger att filmen samtidigt talar till många som upplever att samhället hårdnat, och att barn skulle må bra av mer lek, konst och frihet. Detta är också en förklaring till att dokumentären fått sådant genomslag, menar han.

–Det handlar inte bara om att människor vill gotta sig i hur illa det gick på Solvik. Jag tror också att det finns en tjusning i idén om att skapa ett annat samhälle, en längtan som människor kan känna igen sig i. ■

Elisabet Andersson är reporter och krönikör på SvD. elisabet.andersson@svd.se

Magnus Hjalmarsen Neideman är fotograf på SvD. sondag@svd.se

